

той чи інший предмет, явище, дію. Основна їхня стилістична функція – творення відповідного темпорального простору, зокрема змалювання часів існування Галицько-Волинської держави, життя тогочасних людей, їхньої мови, відтворення особливостей та колориту саме цієї епохи. Використання архаїчної лексики, з одного боку, є продовженням традицій та художнього досвіду класичної української літератури, а з другого – вносить нове в мову твору способами і прийомами використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдученко Г. Застаріла лексика як засіб художнього втілення принципу історизму / Г. Гайдученко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/920>
2. Іваничук Р. Хресна проща: роман / Р. Іваничук. – Харків: Фоліо, 2011. – 284 с.
3. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – Київ: Наукова думка, 1970-1980.

Якимущин О.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

СУФІКСАЦІЯ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ ТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ СТЕПАНА САПЕЛЯКА)

Індивідуально-авторські номінації, утворені суфіксальним способом, активно поповнюють лексикон української мови, тому поступово розширюється коло питань, пов'язаних із виникненням неологізмів у мові. Зауважимо, що наразі в царині неології й оказіоналістики працює багато мовознавців, зокрема Ж. Колоїз, Д. Мазурик, Г. Вокальчук, В. Калашник, Л. Глівінська, В. Герман, Р. Ріжко, О. Зозуля, І. Лощинова та інші, проте до цього часу в українській лінгвостилістиці та неології не підлягали системному лінгвістичному аналізу суфіксальні індивідуально-авторські новотвори в ідіостилі С. Сапеляка, що зумовлює актуальність нашої роботи. Тому метою статті є з'ясування структурно-семантичних, функційних особливостей й стилістичної ролі оказіоналізмів, утворених суфіксальним способом, які були вилучені методом суцільної вибірки з поетичних текстів С. Сапеляка. Об'єкт аналізу – семантика, структура, функційні особливості та експресивний потенціал суфіксальних утворень. Предмет розгляду становлять суфіксальні індивідуально-авторські іменникові, прикметникові та прислівникові оказіональні утворення. Основну джерельну базу склали такі збірки віршів С. Сапеляка: «Во ім'я Слова», «Журбопис», «Тривалий рваний зойк», «Страсті по любові».

Кожен митець, для художнього осмислення дійсності, намагається відшукати такі мовні засоби та звороти, які б максимально точно передавали авторський задум, естетичну концепцію, світогляд і світосприйняття, не порушуючи при цьому гармонійності зовнішньої форми творів. Тому це спонукає письменника до створення нових слів, до подолання віковичного способу висловлювання; на цьому ґрунті з'являються авторські неологізми. У мовознавчих студіях останні дістали назву «інноваційні незувальні деривати», або «оказіоналізми». Найбільш обґрунтованою й послідовною, на нашу думку, є позиція О. Турчак, яка пропонує під оказіоналізмом розуміти «незвичне, експресивно забарвлене слово чи стійке сполучення слів (нове за значенням і формою, або тільки за значенням, або тільки за формою), яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора й характеризується такими ознаками: належністю до сфери мовлення, відтворюваністю, залежністю від контексту, повною чи частковою затемненістю семантики, одноразовістю й нерегулярністю використання, ненормативністю, новизною, експресивністю й індивідуальною належністю» [6, с.7]. Проте новотвори не тільки називають нові реалії, процеси, поняття (номінативна функція), забезпечують виокремлення смислових відтінків (акцентна функція), але й допомагають подолати мовний стандарт і автоматизм, заснований на регулярності відповідностей між знаком і значенням.

Виступаючи джерелом мовленнєвого новаторства, оказіональні слова використовуються з художньо-виражальною метою і виконують експресивну функцію. Враховуючи характер експресії, розмежовують експресивно-оцінні та експресивно-емоційні утворення. На експресивність новотворів впливає насамперед незвичайна природа їх виникнення, а також експресивна насиченість морфем, які беруть участь у їх творенні.

До формально виражених засобів підвищення експресії належать передусім суфікси, які, приєднуючись до емоційно нейтральних основ, посилюють експресивність новоутвореного слова.

Значне місце з-поміж експресивних словотворчих засобів у поезії С. Сапеляка посідають суфікси, що передають різні вияви суб'єктивної оцінки. Для української мови вживання демінутивних суфіксів є досить показовим явищем, що зумовлюється не тільки лінгвістичними особливостями мови, а й особливостями національно-психологічного складу її носіїв, зокрема такими домінуючими рисами українців, як емоційність, ніжність, ліризм.

У поезії С. Сапеляка більшість демінутивних суфіксів зосереджена в іменниках. Зазвичай митець приєднує суфікси до основ, які не вживаються з такими емоційно-оцінними відтінками. Серед *зменшено-пестливих суфіксів* досить активно автор використовує: *-оньк-*, *-еньк-* та *-очок*, *-ечк*, *-ечок*, *-овеньк-*: *небесоньки*, *барвіноньок*, *досвіточок*, *келішечок* та інші, наприклад: «*Круком-крученьком / З ВЕЛИКОГО ПОСТУ / кєрвавонькою без кєрвавоньки / догоряє*» [5, с.136], «*Прости, недоле. Втеченьку й утечу*» [5, с. 137], «*А в четвер подайте / барвіноньку до Причастя / висіяти маку*» [5, с. 135], «*З небоньком на небі. / Знов амфора скорбить*» [5, с.68]. Лексеми із суфіксами *-оньк-*, *-еньк-*, створюють ліричну атмосферу оповіді, передають найтонші відтінки почуттів, переживань і оцінок, надають особливої теплоти, задушевності, ліричності та експресії. А лексеми з демінутивними суфіксами *-очок*, *-ечк*, *-ечок*, *-овеньк-* С. Сапеляк використовує для передачі позитивної суб'єктивної оцінки, і поєднує з основами слів, від яких, здавалося б, неможливо утворити слова з відтінком пестливості, внаслідок чого постають такі оригінальні новотвори, як: *втеченька*, *яслиночка*, *черепець* та інші. Такі утворення набувають відтінків голубливості, замилювання, завжди породжують у нашій уяві щось невеличке, приємне, яке викликає прихильність та симпатію, наприклад: «*Стояла в смутку Ти. / З келішечком в руці і з квіткою чужою*» [4, с.33], «*І сипле сніг із вісчки вечір'я*» [4, с.34], «*Розійдисься громовеньки / ча-ча-ча / світи місяцю ясененько / мов тая парча*» [2, с.52], «*Гніздеченько і пісне лебедина, / Моя ти доле з вузликом золи...*» [4, с.89], «*Росо хоче. Яслиночко. Яскине. / Чортківцино. Намистино калин*» [4, с.89]. Такі суфікси кількісно збагачують внутрішню експресивну лексику, а відтак збільшують її виражально-зображальні, емоційно-оцінні можливості слова.

Часто у віршах С. Сапеляка демінутивні утворення є відображенням метафоричного мислення автора. Наприклад: «*Слова на зажиночки / пийте женчики / і трубіте трубоньку / жито-пишнеченьку / йде війнонька небесоньками / цур / пек*» [3, с.36], або ж як засіб стилізації під народнопоетичну творчість, пор.: «*Іваночку / свічечко / червона калинонько / козацькая вродо / ой молюсь за вас*» [2, с.95].

Демінутиви-прикметники представлені в поезії С. Сапеляка такими суфіксами як: *-оньк-ий* (*третьонький*); *-очк-ов-ий* (*синочковий*). Ці суфікси, поєднуючись із твірною основою, надають похідному відтінком позитивної зменшеності, ніжності, ласкавого ставлення з боку мовця. За допомогою демінутивних прикметників, автор створює яскраві й ніжні порівняння, наприклад: «*У ягідках хустина, / Як синочкова вродо...*» [4, с.90]. Можуть ці суфікси передавати і біль утрати, внутрішні переживання, як от: «*Кручі мої дністровії / слезу мою третьонькою успокойте*» [5, с.13].

Для поезії С. Сапеляка характерне також використання дериватів із суфіксами зі значенням збільшеності. Найчастіше трапляються утворення з суфіксами *-иц-е*, *-уц-е*, для яких характерне збільшено-оцінне значення з відтінком відрази, осуду: *приблудище*, *байстрище*, *попелище*. Наприклад: «*Приблудище моє мовчазнюще, / Сатрапище нічне прокльонописне...*» [2, с.73]. Варто зазначити, що з метою підкреслення експресії осуду, поет разом з іменником (*приблудище*), що має негативне забарвлення, вживає прикметник (*мовчазнющий*) з таким же значенням. Авторські новотвори з відповідними суфіксами надають поетичному тексту не лише гостро іронічного звучання, а й розмовного відтінку, вносять живомовний струмінь у поетичний текст.

У прикметниках поет використовує лише один аугментативний суфікс *-уц-ий*: *мовчазнющий*, *єдиностраждущий*, *гіркущий*. Наприклад: «*Розтерзано терн на подряпинах дряпин / утраченим словом гіркущим на біль*» [3, с.9]. Аналізовані утворення передають об'єктивне значення збільшеності, міри вияву ознаки і часто виступають виразними елементами негативної оцінки, фамільярної зневажливості. Інколи автор використовує аугментативні суфікси у прикметниках, щоб виокремити щось важливе, наприклад: «*Розтерзано терн на подряпинах дряпин / утраченим словом гіркущим на біль*» [3, с.9]; «*Сніткнись об крем'я це навмисне, Об Слово це єдиностраждуще...*» [2, с.73].

Велику групу становлять оказіональні іменники середнього роду, утворені суфіксом *-й-* та його аломорфами. Ці слова використовуються як засіб номінації збірних понять: *прожилля*, *снігів'я*, *снопів'я*, наприклад: «*В нагір'ї любові. В нагір'ї сумир'я - / вдивляймо вітчизну в пречисту Покров*» [3, с.10]; «*У сиротомир'ї немир'я учуяв. / Звістую до люду півлюддям слів*» [3, с.10]. А також у поезії С. Сапеляка активно представлені деривати з формантами *-ин'н'*, *-ін'н'*: *тельбушиння*, *дніприння*, *самотиння*, які використовуються як засіб створення матеріалізованих узагальнених або абстрактних понять із різними відтінками. Наприклад, для увиразнення відтінку смутку та болю: «*То миро зажури, знемоги олія, / помазання сліз на пухлині отух*» [3, с.10]; «*Оглинням землі. Черепинням Медєї. / Навівосковинням запікся цей крик*» [3, с.9]. Поет не обирає існуючу в мові форму множини іменника (*мільярд* – *мільярди*). Для реалізації поетичного задуму потрібна інша форма – і вона з'являється: *мільярддєя*, *снігів'я*. Незвичне поєднання основи і словотворчого афікса спричиняє появу нового слова: «*Озвучені печалі / Лягли в покїс сумним снігів'ям жнив*» [4, с. 63]; «*Сутінням... / Виспівую, мамо...*» [2, с.58]; «*Іде... Моє те тельбушиння / У мій гавкучий степ*» [2, с.29]. Така оновлена граматична форма інтенсифікує експресію книжної лексики.

Невелику групу оказіональних слів у поетичному мовленні С. Сапеляка становлять іменники утворені за допомогою суфіксів *-ість* (*сторонність*, *тронємствєнність*) та *-ств(о)* (*водевільство*), які привносять у семантику оказіоналізмів значення абстрагованої якості. Зазначені слова цікаві не лише своєю подекуди надскладною структурою та затемненістю семантики, а й інтерпретаційною

варіативністю. Порушуються норми сполучуваності твірної бази й афікса, оскільки в сучасній українській літературній мові слова з *-ість* становлять переважно відад'єктивні похідні: радість ← радий. Менш поширені новотвори із суфіксом *-инь*, трансформованим відповідником суфікса *-инь*: *сліпотинь*. Особливістю okazіоналізму *сліпотинь* є те, що в контексті він метафоризується й позначає істоту, імовірно, жінку: «З келищечком в руці і з квіткою чужою. / Стояла Ти... Моя стояла *сліпотинь*... / Любове, Ти?.. Жовтіє квіточка левкою...» [2, с.115].

Чільне місце у поетичних текстах С. Сапеляка посідає формант *-от-*: *снігота*, *любота*, *вигнота*, який, окрім значення збірності, надає утворюваним іменникам негативної конотації: «Ой *сніги* ж ці солоні... / Ой *снігото* солоня, – на той світ етап. / Лине кров до колючки».

Серед авторських прикметників виокремлюються поодинокі відіменникові ад'єктиви, які утворювалися за допомогою таких суфіксів: *-н-*: *алюмінійний*; *-инн-*, *-енн-*: *сиротинний*, *марнотенний*; *-ов-ий*: *фавстовий*; *-льн-*: *сумувальний*; *-ільн-*: *жовтільний*. Виникнення авторських ад'єктивів зумовлюється прагненням до образності, експресивності та стислості вислову. Наприклад: «Причинна... / нашіптують долю *сиротинну* / під місяцем опівнічним» [2, с.80], «І зашепелявів *марнотенний* клич / Марнотами бранок гуцульської кахлі» [2, с.99]. Акцентну функцію виконують такі авторські прикметники: *сумувальний*, *жовтільний*, *марнотенний* і под. Наприклад: «Там скрізь воцана шпакля. / Іржава шибка. *Сумувальний* мур» [2, с.83]; «Перстач цвіте. Шовки *жовтільні*. / Шумке повісмо кошове...» [2, с.32]. Евфонічний ефект, який передають ці неологізми, підтверджує, що «авторські індивідуальні новотвори часто придумані лише для потреб даного твору, вони входять у мелодійну і семантичну структуру даного твору, а поза ним не мають жодної вартості» [1, с.21].

Виявлені у поетичних текстах індивідуально-авторські прислівники – здебільшого вторинні, похідні одиниці. За семантикою кореня вони виразно співвідносяться з узуальними словами – іменниками (прокльон – *прокльонно*, пор.: «Незримо на серці. Німотно на струнах. / Краплинно, *прокльонно* приймаю цю тужу» [3, с.9]; прикметниками (краплинний – *краплинно*, мільонний – *мільонно*, пор.: «Я люд оцей знав. Їх *мільонно*» [5, с.90]).

Активне неологічне словотворення – виразна ознака поетичного мовлення С. Сапеляка. Поезія письменника насичена okazіоналізмами, за допомогою яких автор передає найтонші відтінки почуттів, переживань, ставлення до зображуваного, увиразнює мову твору. Використовуючи значну кількість неологізмів, митець не лише демонструє процеси мовного розвитку, збагачує словниковий запас, а й засвідчує високий потенціал виражальної спроможності української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ласло-Куцок М. Питання української поезики / М. Ласло-Куцок. – Бухарест: Мультиплікаційний центр Бухарестського університету, 1974. – С. 33.
2. Сапеляк С. Е. Во ім'я Слова : Поезії / С. Е. Сапеляк. – Х. : Майдан, 2007. – 154 с. – Серія «Поезія Слобожанщини».
3. Сапеляк С. Е. Журбопис : Вірші, публіцистика / С. Е. Сапеляк. – Х. : Майдан, 1995. – 96 с.
4. Сапеляк С. Е. Страсті по любові : Поезії / С. Е. Сапеляк. – [авт. вступн. статей О. Борисенко, М. Ткачук ; живопис В. Гонтарова ; дизайн В. Носаня]. – Х. : Майдан, 2000. – 132 с.
5. Сапеляк С. Е. Тривалий рваний зойк : Поезії / С. Е. Сапеляк. – К. : Рад. письменник, 1991. – 189 с.
6. Турчак О. М. Okазіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 українська мова / О. М. Турчак. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.

Голдін В.

Науковий керівник – доц. Чумак Г. В.

ПЕРЕКЛАД ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ ПОБУТОВОЇ ТЕМАТИКИ

Проблема перекладу ідіом завжди була актуальною. Спроби перекласти фразеологізми робилися багатьма видатними перекладознавцями і вже досягнуто чималих успіхів у цій галузі. Зокрема, сформульовано головні способи передачі значення ідіом різних видів такими вітчизняними вченими, як І. Корунець, Б. Ажнюк та Р. Зорівчак. [5] Однак переклад ідіом побутової тематики має свою специфіку і труднощі. Необхідність докладного дослідження способів передачі значення ідіом такого типу очевидна – інтенсивність міжкультурної комунікації зростає постійно, причому як на побутовому, так і на міжнародному рівні (політичні перемовини, інформаційні випуски мас-медіа, переклад літературних творів). Але поки що не існує єдиної думки щодо способів перекладу ідіом. Метою даної наукової статті є детальне вивчення можливих перекладів ідіоматичних одиниць побутової тематики, а також опис трансформації ідіом побутової тематики при перекладі художньої літератури.

Художньому стилю властиві дві основні функції, що зливаються одна в одну, – інформаційна і експресивна. Письменник повідомляє про факти і дає їм оцінку. Експресивна функція, найважливіша для цього стилю, обумовлює гостру потребу у виразних засобах. Найважливішою лінгвістичною ознакою художнього стилю є тісна взаємодія і взаємопроникнення експресивних, емоційно-мовних засобів та стандартних, широко